

A korszakban, igaz nem túl nagy számban, de napvilágot láttak nem oktató vagy nevelő célzatú, hanem pusztán a gyermekek szórakoztatását célul kitűző kis könyvek is. Ezek sorából megemlíthetjük a Kolozsváron először 1799-ben, majd új kiadásban 1808-ban megjelent kötetet, mely *Újj esztendei ajándék* címmel „egy gyermekbarát” tollából jelent meg, és rövid, szórakoztató verseket, állattörténeteket tartalmaz.³⁷ Hasonló tartalmú és célú a Gregor József által írt *Vidámító tavasz* című 1808-ban Eperjesen kiadott, mindössze nyolc lap terjedelmű kis füzet.³⁸ Érdekes, és a korszakban magyar nyelven egyedülálló munka egy gyermekek számára készült, matematikai játékokat, tréfás bűvész mutatványok leírását tartalmazó könyv, amelyet egy kalocsai nyomdász adott ki.³⁹

Miután röviden áttekintettük a felvilágosodás időszakában hazánkban magyar nyelven megjelent gyermek- és ifjúsági könyveket, elmondhatjuk, hogy a korszak kiemelkedő nyelvészei, mint Gyarmathy Sámuel és Márton József, jeles írói, mint Péczely József és Kis János, elismert pedagógusai, mint Gelei József, Gáti István és Glatz Jakab, de mások is, feladatuknak tekintették az értékes és színvonalas gyermekkönyvek összeállítását, fordítását. Bár a szakirodalom Bezerédj Amália művét, az 1836-ban megjelent *Flóri könyvét* tartja az első eredeti magyar gyermekkönyvnek, az elődök úttörő munkájáról, nemes erőfeszítéseiről is érdemes megemlékeznünk.*

FEHÉR KATALIN

Karacs Ferenc rézmetsző tevékenysége a korabeli sajtó tükrében. A hazai magyar nyelvű sajtó a 18. század utolsó évtizedeiben bontakozott ki. Első nemzeti nyelven kiadott újságjainkban és folyóiratainkban – melyek irodalmi és enciklopédikus jellegűek voltak – előbukkant számos, a felvilágosodás időszakában felvetődött probléma, így természetesen a korábbiaknál jóval nagyobb számban megjelenő könyvek és sajtótermékek illusztrációival, és az illusztrációk művészi értékeivel foglalkozó kérdések is.

A felvilágosodás kori periodikákban hatalmas, mindmáig kiaknázatlan forrásanyag rejlik. Irodalmi és művészeti életünk e megújuló korszakában egyre több művész akadt, aki a rézmetszés mesterségét, a könyvek és folyóiratok illusztrálását, a térképkészítést választotta élethivatásul.

A rézmetszés az ötvösművészetből fejlődött ki, később azonban önálló művészeti ágból, (melyet Lucas Cranach, Albrecht Dürer és Andrea Mantegna olyan magas fokon művelt) később sokszorosító műfajjá vált¹. Gyakran használták jeles festmények reprodukálására, a könyvnyomtatás elterjedésével pedig egyre inkább a könyvek illusztrálását szolgálta. A rézmetszés ebben az időben vált kézműiparrá, mesterei legtöbbször nem a saját rajzukat vészték lemezre. Az ilyen gyakorlati irányú rézmetszés különösen a fejlett nyomdaiparral rendelkező országokban fejlődött ki. Magyarországon már a 16–18. század folyamán a nyomdával rendelkező városok legtöbbjében jelentős rézmetsző kultúra alakult ki, és a rézmetszésnek olyan művésznek is bátran nevezhető képviselői voltak, mint Szelepcsényi György, Páldi Székely János vagy Csáky Antal.

A legismertebb magyar rézmetsző Karacs Ferenc volt. Őt tartják a 19. század első felében működő legnagyobb és legeredményesebb magyar térképmetszőnek. A német nyelvű térképek uralma

³⁷ *Újj esztendei ajándék*. A jó igyekezetű fiúgyermekeknek ajándékozza egy gyermekek baráttya P. J. Kolozsvár, 1799. és új kiadás. 1808.

³⁸ GREGOR JÓZSEF: *Vidámító tavasz*, az oskolába járó nevendék ifjúságnak gyönyörködtetésére. Eperjes, 1808.

³⁹ TOMENTSEK JÁNOS: *A kis táltos, avagy utmutatás a természeti varázslásból*. Kalocsa, 1803.

* A tanulmány az OTKA támogatásával készült.

¹ Vö.: TÓTH Béla: *A debreceni rézmetsző diákok*. Bp. 1976. 5.

idején magyar szövegű térképlapokat készített, hozzájárulva a korszerű magyar nyelvű földrajz-oktatás megvalósulásához. Bár életének állomásait és térképkészítői tevékenységét a szakirodalom már feltárta,² munkásságának vannak még olyan területei, amelyek kevésbé ismertek. A kutatók alig foglalkoztak könyvillusztrátori tevékenységével, és szinte teljesen ismeretlen Karacs, és a korabeli magyar sajtó kapcsolata is.

Karacs Ferenc 1770-ben született Püspökladányban. 1787-től a Debreceni Református Kollégiumban tanult. Feltehetően már debreceni diák korában is metszett. Leánya, Karacs Teréz visszaemlékezésében azt írja, hogy apja „már debreceni tanuló korában számos térképet rajzolt kisebb és nagyobb alakba, sőt, mint emlegetni hallám, a rézbe vésést is ott kezdé meg.”³ Kollégiumi éveiből metszete nem, de néhány rajza fennmaradt. A kollégiumi könyvtár őrzi Karacs Ferenc diákkori füzetét,⁴ amely tíz hosszúkás negyedrétnyi lapon geometriai ábrákat tartalmaz. Ugyancsak itt található egy másik gyűjteménye 1789-ből, ez kézzel rajzolt és színezett térképeket foglal magába.⁵ Tanulótársai közül Csokonai Vitéz Mihály, Márton József, a későbbi bécsi tanár és nyelvész, valamint Pethe Ferenc⁶ voltak rá nagy hatással. Debreceni évei, majd három évi tanítóskodás után, 1793-ban Pesten mérnöki tanulmányokat folytatott és emellett rézmetszéssel is foglalkozott. Hallgatta Dugonics András matematikai, Mitterpacher Lajos természetrajzi és földrajzi, és Vályi András magyar nyelvi óráit. Gyönyörű munkáit látva tanárai igyekeztek rávenni, hogy a rézmetszői pályát válassza. E biztatásnak engedve Bécsbe ment és az akkori idők két legjobb rézmetsző mesterénél, Czetternél, és Junkernél tanult.

Itt került kapcsolatba a bécsi *Magyar Hirmondó* szerkesztőivel, Görög Demeterrel és Kerekes Sámuellel. A lap több rézmetszőt tanított és alkalmazott abból a célból, hogy az összes előfizetőnek elkészíttessék és megküldhessék a Magyarország vármegyéinek térképeit. Karacs Ferenc is ezek egyike volt.⁷

Karacs 1795-ben már újra Pesten működött, és főként térképmetszéssel foglalkozott. Ezekből az évekből származó egyik legjelentősebb munkája Magyarország térképe, amely volt tanárának, Vályi Andrásnak Magyarország földrajzát három kötetben bemutató művének mellékleteként jelent meg.⁸

A hálás tanítvány, másik tanára, Dugonics András műveihez is készített illusztrációkat. Karacs két metszete található Dugonics, a *Szerecsenek*⁹ című regénye 1798-ban megjelent kiadásában,

² ECSEDY István: *Karacs Ferenc térképész élete és művei*. Debrecen, 1912.; KÁINFALVI Béla [szerk.] : *Karacs Ferenc térképkészítő rézmetsző művész*. (Tanulmányok.) Debrecen, 1958.; BELLON Ferenc: *A térképkészítő Karacs Ferenc*. Bp. 1958.

³ Karacs Teréz apjáról szóló kéziratát a Tiszántúli Református egyházkerület Negykönyvtára (Debrecen) őrzi. Jelzete: R 759/2. Nyomatásban is megjelent a SÁFRÁN Györgyi által szerkesztett *Teleki Blanka és köre* c. kötetben. Bp. 1963.

⁴ *Figurae Geom. quas delineavit Franciscus Karats Anno MDCCLXXXVIII.*

⁵ *Descriptio Orbis antiqui in XXXIV. tabulas, delineata per Franciscum Karats debrecini A. P. C. N. MDCCLXXXIX.* Jelzete u 568/1.

⁶ Bár Karacs 1787-ben lett a kollégium tanulója, és Pethe Ferenc ugyanebben az évben a büd-szentmihályi iskola tanítója lett, majd egy év múlva Hollandiába indult, legendás rajztehetsége ösztönzően hathatott az ifjú Karacs Ferencre.

⁷ Vö.: SZEMZŐ Piroska: *A magyar folyóirat illusztráció kezdetei*. = *A Magyar Művészettörténeti Munkaközösség Évkönyve*. 1953. Bp. 1954. 153.

⁸ VÁLYI András: *Magyar Országának leírása*. Mellyben minden hazánkbeli Vármegyék, Városok, Falvak, Puszták; uradalmak, fábrikák, huták, hámorok, savanyu és orvosló vizek, földházak, nevezetesebb hegyek, barlangiok, folyók, vizek, tavak, szigetek, erdők, azoknak hollétek, Földes Urok, fekvések, történetyek, külömbféle természeti tulajdonságaik a betűknek rengye szerént feltatlatlanak. I–III. Buda, 1796–1798.

⁹ DUGONITS András: *Szerecsenek*. Pozsony és Pest, 1798.

kastélyt ábrázoló képe a *Jolánka* című regényében¹⁰. Mértani ábrákat metszett Dugonics *A tudáskosság könyve*¹¹ című magyar nyelvű matematikai tankönyvének második és harmadik kötetéhez, és egyik jelentős történeti műmüvének, az 1800-ban megjelent *Római történeteknek*¹² egyik – Róma látképét ábrázoló – metszetét is Karacs készítette. Ezekben az években rézbe metszette Horatius arcképét is, mely Virág Benedek Horatius–fordítás kötetében jelent meg.¹³

A 18–19. század fordulóján Karacs már országszerte ismert, és elismert rézmetsző művész volt. 1801 márciusában a *Magyar Kurír* című újság hírt adott egy iskolai használatra szánt atlaszról, amelyet a debreceni kollégium rézmetsző diákjai készítettek, Budai Ézsaiás professzor támogatásával.¹⁴ A hosszú cikk méltatta a kötet megjelenését.

„A napokban akada kezünkbe egy negyedréti formában metsződött kis Atlás, a melly tizenkét mappából áll.” – írja a szerkesztő. „Az egész titulussát ide írjuk, a melly ez: Oskolai új Atlás, az alsó Classisok számára, Metsződött és nyomtatódott a Ref. Collégiumban Eröss Gábor, Halász István, Pap József és más Togátus Deák Ifjak által T.T Prof. Budai Ézsaiás Class. Isp. vigyázása alatt. Debreczenben MDCCC. Gyönyörködve vizsgáljuk ezen közjóra törekedő Togátus Deák Ifjak igyekezeteknek első zsengejét, s meg sem állhatjuk, hogy a mellyek előttünk az ő fáradozásairól tudva vagnak, azokat a mi érdemes olvasóinkkal is az ő ditséretekre ne közöljük.”

Ezután a szerkesztő arról ír, hogy az ifjak azért is megérdemelnek minden dicséretet, mert a rézmetszés mesterségére senki sem tanította őket, „egyedül a magok próbálgatásai, és más olyanoktól való kérdezősködéseik által, a kik a metszés mesterségéről valamit tudnak, mentek annyira, hogy már utóbbi munkáik valósággal szépek.”

Karacs Ferenc példája is bátorította a fiatalokat, írja a cikk szerzője, aki

„a Debreczeni Collegiumban laktában éppen így tanulgatta ki egyedül magától a metszés mesterségét, a ki már most olly nagy tökéletességre vitte azt a Máppák metszésére nézve, hogy gyönyörű munkáit az ahoz értő meszerek ítéllettele szerént is az Anglus Mappákkal vetekednek.”

Lipszky János a századfordulón egységes méretarányban szerkesztette meg Magyarország térképét, (*Mappae Generalis Hungariae*) mely a 19. század elejének nemcsak hazai, de nemzetközi viszonylatban is egyik legszebb és legpontosabb kartográfiai alkotása. A térkép 12 lapjának rézmetszetét Karacs Ferenc és Prixner Godfréd készítette el 1802 és 1806 között. A térkép megjelenéséről a korabeli sajtó is többször hírt adott.

Kulcsár István 1806-ban indította meg a *Hazai Tudósítások* című lapot, mely címét 1808-ban *Hazai és Külföldi Tudósításokra* változtatta. 1817-től az újság melléklapjaként jelent meg a *Hasznos Mulatságok*. A lap jövedelmét Kulcsár könyvek kiadására, pályázatok díjazására, térképek készíttetésére használta fel. Miként korábban Görög Demeter, úgy Kulcsár is Karacs Ferenc rézmetszővel készítette el a térképeket, amelyeket díjtalanul küldött szét előfizetőinek.¹⁵

Karacs Ferenc megbecsült polgára volt Pest városának. Háza, mely a *Hazai és Külföldi Tudósítások* szerkesztője, Kulcsár István házának szomszédságában állt az Ősz (a mai Szentkirályi)

¹⁰ DOGONITS András: *Jolánka*. Pest, 1803.

¹¹ DUGONITS András: *A tudáskosság tankönyve*. II–III. Pest, 1798.

¹² DUGONITS András: *Római történetek*. Pozsony és Pest, 1800.

¹³ HORATIUS: *Poeticája*. ford. VIRÁG Benedek. Pest, 1801.

¹⁴ *Magyar Kurír*, 1801. március 3. 275–277.

¹⁵ Vö.: KÓKAY György: *A Hazai Tudósítások és a pesti magyar hírlapirodalom kibontakozása*. = In: *A magyar sajtó története. I. 1705–1848*. Szerk. KÓKAY György. Bp. 1979. 253.

utcában, egyik központja volt Pest szellemi életének. Gyakori vendég volt a házban Virág Benedek, Vitkovics Mihály, Fáy András, Pethe Ferenc, később Bajza, Kölcsény, Döbrentei Gábor, Horváth István, Vajda Péter, és Vörösmarty Mihály. Ferenczy István szobrász, és Déryné, a színésznő is a család barátja volt. Ugyancsak közismert, hogy Katona József nemcsak látogatója, hanem lakója volt a Karacs-háznak 1811-ben és 1813-ban. Itt írta többek közt a *Bánk bán* előtanulmányait és a *Jeruzsálem pusztulása* c. munkáját. A ház könyvtárát, az összes korabeli újsággal és folyóirattal együtt, bárki szabadon használhatta.

Az 1817-ben indult meg Pesten a *Tudományos Gyűjtemény*, első enciklopédikus jellegű tudományos folyóiratunk Fejér György szerkesztésében, Trattner János Tamás kiadásában. Az első évfolyam VII–XII. köteteinek címlapját, a rajta látható magyar nemtőt Karacs metszete rézbe. A nemtő az ország címerét tartja az egyik kezében, másikban égő fátylát emel magasra, a tudományt és hazaszeretetet szimbolizálva. (Később a címkép alatt Lenhardt, majd Mansfeld aláírásával találkozunk, Karacsé elmarad.)

A *Tudományos Gyűjtemény* gyakran adott hírt Karacs munkáiról. Már az első évfolyam II. kötetében olvashatunk egy arcképéről, amely Koppi Sándor orvosdoktor ábrázolja. „Nagy érdemű hazánkfia Karacs Ferenc rézre metsző T. Koppi Sándor Orvos Doktor képét is rézre metszette.”¹⁶

Karacs művészi munkásságának jelentős része írásmetszői működése. Teljes pontossággal tudta rézbe metszeni az okleveleket, az ajándék- és kegyelemleveleket.

A *Tudományos Gyűjtemény* 1833. évi kötetében két írásmetszete található. A II. kötet közölte a székesfehérvári káptalan 1305-ös oklevelét, a III. kötetben pedig Farkas Al-cancelláriusnak 1263-as oklevelét láthatjuk. 1834-ben a folyóirat hat írásmetszetet közölt Karacstól, Imre király 1198-as oklevelét a III. kötetben, Kun László 1273-as ajándéklevelét a IV. kötetben, Nagy Lajos 1369-es kegyelemlevelét a V. kötetben, Róbert Károly 1327-es oklevelét a VII. kötetben, a győri káptalan 1363. évi oklevelét a Kisfaludi nemeseknek a VII. kötetben, Róbert Károly 1315-ös oklevelét pedig a IX. kötetben. Meglepően hiteles az első magyar nyelvemlék, a Halotti beszéd másolata, mely szintén a *Tudományos Gyűjtemény*ben, az 1835. évi I. kötetben jelent meg. Karacs Ferenc metszete rézbe a következő kötetben található Mária királyné alatt fordítottat Ó Testamentomi töredéket is.¹⁷ Valószínűleg ő metszete Horváth István cikkeihez a többi mellékletet, a pecsétmásolatokat is.¹⁸

1833. május 30-án a *Honművész* „Mesterség, művészet, szorgalom” című cikke adott hírt Karacs Ferenc írásmetszői művészetének egy különleges oldaláról, az akkoriban nagyon ritka, miniatűr nyomtatványairól, melyek nagy érdeklődést és csodálatot keltettek a kortársak körében. A cikkíró arról írt, mennyire meglepődött mikor egy könyvesbolt kirakatában megpillantott „egy ezüst huszasnyi nagyságú körökben rendkívül apró, egyikben magyar, másikban német írást.”

„Be-perdülék tehát a boltba, s nagyot mutató üveget kérve nagy bámulással olvassám, hogy mindenik huszas nagyságú körben egyikben magyar, másikban német nyelven az úri imádság, üdvözlés, apostoli hit-vallás és a tiz-parancsolat vagyon nyomtatva rézmetszés után. Csak hamar ki fizettem azon csekély summácskát, min e remekmű árulattott. Oda haza nézvéen nagy bámulással, hogy miképpen lehet illy kicsinyben eltalálni a hajszálvonásokat, a betűket, a szélesség, hosszúság és távolság-beli arányosságot, és meghatározni, hogy éppen ilyen, se nagyobb se kisebb körület ne kívántassék ezen kimetszett parányi betűk elfogadására. Míg így bámulgatám e szép művet, akkor veszem észre nagyító üvegemem egész bámulásomra a metsző nevét,

¹⁶ *Tudományos Gyűjtemény* 1817. II. 175.

¹⁷ Vö.: *A Tudományos Gyűjtemény (1817–1841) repertórium*. Győr, 1998. Illusztrációk. 232–238.

¹⁸ Ezek később összegyűjtve, mint az Oklevél Hasonmások Gyűjteményének metszetei 1883-ban kerültek kiadásra.

még a feljebb említettekén is sokkal apróbb de üvegen igen tisztán olvasható betűkkel: Karats metszette.”¹⁹

A lapok később is foglalkoztak Karacs írásmetsző művészetének e különleges darabjaival. A *Rajzolatok* 1836-ban így írt:

„Karacs Ferenc pesti rézmetsző ... a múlt évben igen szép jelét adta ügyességének: egy hüvelyknyi átmérőjű körben tisztán és olvashatóan metszette ki a miatyánkot, üdvözlét, hiszekegyistent tízparancsolatot magyar nyelven. Ennél még inkább figyelmet gerjesztőbb apró, alig olvasható betűkkel metszett miatyánkja külön-külön magyar s német nyelven 4 1/2 vonalnyi átmérőjű körben. S ha egészsége engedné s lelkesebb pártfogás követné fáradozásaiban, műhelyében egy lencseszemnyi miatyánk vár metsző kezét. Megtekinthetni ezeket magánál a szerkesztőnél és metszőnél Ósz utca 840 szám alatt. És az utóbbinál meg is szereshető, ára a miatyánk, üdvözlét, hiszekegyisten, tízparancsolatot magába foglalónak magyar s német nyelven 40 krajcár, külön-külön húsz-húsz krajcár, magának pedig a miatyánknak mind a két nyelven 20-20 krajcár, külön-külön 10 krajcár pengőben. S mind azoknak, kik a művészet barátai... ajánljuk e metszeteknek a megtekintését és – megvételét.”²⁰

Más korabeli lapokban Karacs Ferenc más jellegű munkáival találkozhatunk. A Pethe Ferenc által szerkesztett *Nemzeti Gazda* 1917. évi számai közölték mezőgazdasági eszközökről készített (Jórendű vasborona, Rögzuzó, Pethe borona, Pethe okos kormányu közönséges ekéje, Henger, Répaültető, Pethe juh számozó módja, Magyar juh jászol) metszeit.

Az 1822-ben indult *Auróra*, melyet 1832-ig Kisfaludy Károly szerkesztett, idegen minta szerint, bécsi rajzoló és metszők címképeivel jelent meg tíz éven át. Az első évfolyamok címlapjait Blaschke, Axmann és Lehnhardt készítette. Csak 1833-ban, mikor Bajza József vette át a szerkesztést, jelent meg a 8×12,5 cm-es címlapon a „Karats metsz” szignatura. Úgy tűnik, hogy csak az 1833-as év címlapjai készültek Karacs metszete alapján, később ismét mások aláírásával jelent meg a címlap.

Karacs életének főműve *Európa Magyar Átlása*, melynek metszését ősz fejjel, hatvan évesen 1830-ban kezdte el, és melyen sok nehézség közepette, éveken át dolgozott. Leánya visszaemlékezése szerint ez volt legkedvesebb műve. A mű Európa országait külön-külön lapokon ábrázolja. Térképlapjai az európai országokról készített első korszerű térképek, amelyeket egészen a századfordulóiig használtak. Egyszerre nem tudta kiadni a lapokat, mert ereje és anyagi viszonyai ezt nem engedték. Laponként készült a térkép, és a következőket mindig az előzőek bevételéből tudta kiadni. A *Tudományos Gyűjtemény*ben tette közzé előfizetési felhívását²¹, majd az elkészült térképlapokról folyamatosan tájékoztatta a lap hasábjain előfizetőit.²² 1834-ben felesége, Takács Éva fordult álnéven levélben a szerkesztőséghez, hogy felhívja az olvasók figyelmét férje nehézségeire.

„Azzal a szíves igyekezettel fogott férjem e nagy munkához, hogy hazájának e nagy szükségét kipótolja, és magának, mint ezen nemben századunk egyetlen magyar művészenek önön közhasznú munkájából emléket merítsen... 32 esztendeje, hogy férjem a Nemzet betsületére válva folytatja mesterségét; sok nagy és apró mun-

¹⁹ Honművész 1833. 132.

²⁰ *Rajzolatok* 1836. 583. és Vö.: [TRÓCSÁNYI Zoltán] Tr. Z.: *A legnagyobb és a legkisebb könyvek*. = Magyar Könyvszemle 1938. 75.

²¹ KARACS Ferencz: *Magyar Átlásról való Jelentés*. = *Tudományos Gyűjtemény* 1831. VIII. 127.

²² KARACS Ferencz: *Jelentés a Magyar Atlásról*. = *Tudományos Gyűjtemény* 1833. V. 126.; Uő: *Jelentés*. = *Tudományos Gyűjtemény* 1835. VII. 127.

kákkal gazdagítá hazámat. Méltán kívánja tehát hazájától, hogy áldozatja, valamint hazája hasznáért való fáradhatatlan munkálkodása figyelembe vételessék. Nem kíván Isten nevében semmit: csekély summáért akarja hazáját egy Magyar Átlással meggazdagítani: csak eránta való részvétellel bizonyíthatja be kedves hazám, hogy nem legutól van minden Európai Nemzetek között a földleírásra való figyelemben.”²³

Az előfizetők nem gyarapodtak, sokan nem fizettek, Karacs nehézségei csak növekedtek. 1836-ban keserűen írta a következőket:

„Még 1830-dik esztendőben hozzá fogván egy nagy Magyar Átlásnak kiadásához, tellyes lévén reménységgel, hogy legjobb szándéku törekedésem a hazafiak közül számos Pártfogóra talál, de kéntelen valék tapasztalni mostanig, hogy a reá tett költségeknek fájdalom! Csak 1/3 részét is alig hozta bé;”²⁴

1837-ben a *Rajzolatok* hasábjain kérte a „tisztelt subscribens urakat”, hogy az utolsó lapok árát küldjék el neki²⁵. Ilyen körülmények között, csak 1838 tavaszán készült el az atlasz, amelyen súlyos betegen is reggeltől estig dolgozott. 1838. márc. 13-án a megáradt Duna hatalmas árvízet okozott. Az ár művész Ősz utcai háza emeleti párkányáig emelkedett, de a visszaemlékezések szerint Karacs a veszélyeztetett házban is réztábláira hajolva karcolgatta Belgium és Németalföld Királyságok földtérképét. A mű megjelenését már nem élhette meg. Halála előtt lelkére kötötte feleségének, hogy az elkészült atlaszt kinyomtatását ne bízta másra, maga felügyelje a munkálatokat, hogy a mű „becsületére váljon nemzetének.”²⁶ A rézmetsző a nagy árvíz után egy hónappal 1838. április 14-én halt meg.

Kunoss Endre szép nekrológot írt Karacs Ferencről a *Rajzolatok*ban.

„... ifjúsága legszebb örömeit, férfi korának legerőteljesebb napjait, s hanyatló éveinek minden pillanatát művészetének, s általa honának áldozá annyira, hogy ros-katag egészsége dacára még az alig múlt szívszaggató emlékü vízőzön veszélyei sem vonhatták el munkaasztalától. S ha kérdenének: megjutalmazta-e munkában töltött napjait s éjjeleit a hon? pirullattal kellene tagadó választ adnom...”²⁷

A nagy mű a következő címmel jelet meg: *Európa Magyar Atlása, a legújabb politikai, geographiai és statistikai hiteles adatok szerint. A Polgári Kormányzók, Katona tisztek, Ujságolvasók, Kereskedők Utazók és Tanulók köz haszonvételére nemzeti magyar nyelven, XXI. Táblában legelőször kiadta és rézbe véste Karacs Ferentz Pesten.*

FOGHTÜY KRISZTINA

²³ H. K. Antal: *Felszólítás Karats Ferenc Jeles Művészünk Magyar Átlásáról.* = Tudományos Gyűjtemény 1834. III. 100–107.

²⁴ KARACS Ferencz: *Figyelmeztetés a kiadandó Magyar Átlásra.* = Tudományos Gyűjtemény 1836. V. 130–131.

²⁵ KARACS Ferentz: *Jelentés.* = *Rajzolatok* 1837. okt. 28.

²⁶ *Frankenburg Adolf nekrológja.* = *Rajzolatok* 1838. 31. sz. 240.

²⁷ [KUNOSS ENDRE] KUNOS: *Emlébeszéd Karacs Ferenc sírjánál.* = *Rajzolatok* 1838. 31. sz. 238–239.